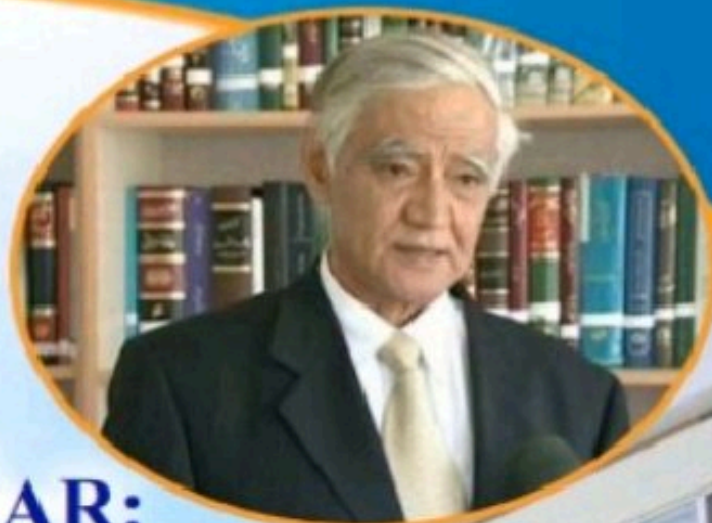

filologiya fanlari doktori, professor
Hamid G'ulomovich Ne'matov
tavalludining 80 yilligiga bag'ishlanadi

**FILOLOGIK
TADQIQOTLAR:
MUAMMO VA YECHIM**
mavzusida xalqaro ilmiy-nazariy anjuman
MATERIALLARI

2021-yil 22-noyabr

Imprint

Any brand names and product names mentioned in this book are subject to trademark, brand or patent protection and are trademarks or registered trademarks of their respective holders. The use of brand names, product names, common names, trade names, product descriptions etc. even without a particular marking in this work is in no way to be construed to mean that such names may be regarded as unrestricted in respect of trademark and brand protection legislation and could thus be used by anyone.

Cover image: www.ingimage.com

Publisher:

GlobeEdit

is a trademark of

Dodo Books Indian Ocean Ltd., member of the OmniScriptum S.R.L

Publishing group

str. A.Russo 15, of. 61, Chisinau-2068, Republic of Moldova Europe

Printed at: see last page

ISBN: 978-620-0-62760-5

Copyright © Guli Tairova

Copyright © 2021 Dodo Books Indian Ocean Ltd., member of the
OmniScriptum S.R.L Publishing group

FOR AUTHOR USE ONLY

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI
DAVLAT TILINI RIVOJLANTIRISH DEPARTAMENTI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI
UNIVERSITETI
BUXORO VILOYATI PEDAGOG XODIMLAR MALAKASINI OSHIRISH
VA QAYTA TAYYORLASH INSTITUTI**

**“FILOLOGIK TADQIQOTLAR: MUAMMO VA YECHIM”
mavzusida xalqaro ilmiy-nazariy anjuman
materiallari**

(filologiya fanlari doktori, professor Hamid G‘ulomovich Ne‘matov
tavalludining 80 yilligiga bag‘ishlanadi)

**«ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ПРОБЛЕМА И
РЕШЕНИЕ»**

**материалы международной научной конференции
(доктор филологических наук, профессор Хамид Гуломович
Нематов
посвящается к 80-летию со дня рождения)**

**“PHILOLOGICAL RESEARCH: PROBLEM AND SOLUTION”
international scientific conference**

(doctor of Philology, Professor Hamid Gulomovich Nematov
dedicated to the 80th birthday anniversary)

Buxoro – 22-noyabr, 2021-yil

Anjuman O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2021-yil 16-iyundagi oliy ta'lim tizimidagi ustuvor vazifalarga bag'ishlangan videoselektor yig'ilishi, "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi hamda "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi farmonlariga muvofiq tashkil etilmoqda.

Anjumanning maqsadi: filologiya fanlari doktori, professor Hamid G'ulomovich Ne'matov tavalludining 80 yilligini keng nishonlash va o'zbek tilshunosligi XXI asr birinchi choragida, filologiyada o'z yechimini kutayotgan dolzarb masalalar, til ta'limida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish, o'zbek va xorijiy tillarni qiyosiy o'rganish masalalarini ta'limning yetakchi mutaxassislar bilan tajriba almashish hamda ushbu sohadagi so'nggi tadqiqot usullarini ommalashtirishdan iborat.

DASTURIY QO'MITA

Xamidov O. X. – BuxDU rektori, i. f. doktori, professor, rais;

Qahhorov O.S. – BuxDU ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, i.f.doktori, rais o'rinbosari;

Jamoliddinova O. – Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi maslahatchisi, a'zo;

Jumayev R.G'. – BuxDU o'quv ishlari bo'yicha prorektori, i.f.doktori (PhD), dotsent, a'zo;

Qahhorov S.Q. – BuxDU kasaba uyushmasi raisi, p.f.doktori, professor, a'zo;

Rajabov D.Z. – BuxDU filologiya fakulteti dekani, f.f.doktori (DSc), dotsent, a'zo;

O'rayeva D.S. – BuxDU filologiya fakulteti professori, f.f.doktori, a'zo;

Abuzalova M.Q.– BuxDU filologiya fakulteti professori, f.f.doktori, a'zo;

Axmedov A.R. – BuxDU o'zbek tilshunosligi kafedrasini mudiri, f.f.nomzodi, dotsent, a'zo;

Eshonqulov H.P.–BuxDU o'zbek tili va adabiyoti kafedrasini mudiri, f.f.doktori, dotsent, a'zo;

Yuldasheva D.N. – BuxDU o'zbek tilshunosligi kafedrasini professori, p.f.nomzodi, a'zo;

Nazarova S.A. – BuxDU o'zbek tilshunosligi kafedrasini dotsenti, f.f.nomzodi, a'zo.

Toirova G.I. – BuxDU o'zbek tilshunosligi kafedrasini dotsenti, f.f.f.doktori (PhD), a'zo;

TASHKILIY QO'MITA

Axmedov A.R. – BuxDU o'zbek tilshunosligi kafedrasini mudiri, f.f.nomzodi, dotsent, rais;

Toirova G.I. – BuxDU o'zbek tilshunosligi kafedrasini dotsenti, f.f.f.doktori (PhD), rais o'rinbosari;

Safarov A.K.– Buxoro viloyati PXMOQTI rektori, p.f.nomzodi, dotsent, a'zo;

Mengliyev B.R.–Toshkent DO'TAU professori, f.f.doktori, a'zo;

Ne'matova G.H. –Buxoro viloyati PXMOQTI prorektori, f.f.nomzodi, dotsent, a'zo;

Hamroyeva Sh.M.–Toshkent DO'TAU doktoranti, f.f.doktori (DSc), dotsent, a'zo;

Qilichev B.E.– BuxDU o'zbek tilshunosligi kafedrasini dotsenti, f.f.nomzodi, a'zo;

Ne'matova L.H. –BuxDU rus tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, f.f.nomzodi, dotsent, a'zo;

Asadov T.H. – BuxDU o'zbek tilshunosligi kafedrasini dotsenti, f.f.nomzodi, a'zo;

Hojiyeva M.Y.– BuxDU o'zbek tilshunosligi kafedrasini o'qituvchisi, a'zo.

Yoqubova Sh. - BuxDU o'zbek tilshunosligi kafedrasini o'qituvchisi, a'zo.

Mas'ul muharrir:

Axmedov A.R. – filologiya fanlari nomzodi, dotsent

Taqrizchilar:

Abuzalova M.Q. – filologiya fanlari doktori, professor

Yuldasheva D.N. – pedagogika fanlari nomzodi, professor

Toirova G.I. – f.f.f.doktori (PhD), dotsent

xizmat qiladi, shu bilan birga, muayyan nutq sharoitida “shaxs” ning verballashuviga ham xizmat qiladi. Til egasi nutqida kuzatilgan o‘ziga xos nutq tovushi bevosita “shaxs” ga assotsiativ tarzda ishora qila oladi.

Ilmiy faraz nuqtayi nazaridan fonetik-fonologik sathda “shaxs” assotsiativ jihatdan voqelanishini aniqlashda bevosita fonemalarga berilgan ta’riflarga suyanish ham mumkin. Hozirgi davr tilshunosligida fonemaga berilgan yuzlab ta’riflar mavjud[1;3;6;7;11]. Chunonchi: “..fonema tildagi ma’nodor birliklar – so‘z va morfemalarni tashkil etuvchi va ularni farqlash uchun xizmat qiluvchi, tilning eng kichik, o‘zi mustaqil ma’noga ega bo‘lmagan birligidir”[1:8]. “Fonema – til moddiy tomoni (substatsiyasi)ning eng kichik birligi bo‘lib, aloqa quroli uchun ahamiyatli bo‘lgan farqlovchi fonologik belgilarning barqaror yig‘indisidir”[6:78]. “Fonema – so‘z va morfemalarni shakllantiradigan va ularning ma’nolarini farqlash uchun xizmat etuvchi, boshqa mayda bo‘lakka bo‘linmaydigan tilning eng kichik tovush birligi”[7:46]. “So‘z, so‘z formalari va morfemalarni tashkil etuvchi va ularning ma’nolarini farqlash uchun xizmat qiluvchi eng kichik, boshqa bo‘laklarga bo‘linmovchi til birligi fonema (grekcha *phone* – tovush, ovoz ma’nosida) deyiladi. Masalan, *til – tol, kel – kul* so‘zlari unli fonemalar yordamida farqlanadi”[1:48].

Umuman olganda, bu xildagi ta’riflarni ko‘plab keltirish mumkin. Bundan asosiy maqsad mana shu ta’riflar asosida fonetik-fonologik sistemada “shaxs” tushunchasining assotsiativ voqelanishi ko‘lamlarini ochish. Agar yuqorida qayd etilgan ta’riflarga e’tibor qaratilsa, har bir ta’rifda “*ma’no farqlashga xizmat qiluvchi*” degan differensial belgiga duch kelamiz. Bundan shunday hukm chiqarish mumkinki, faqat *shaxs*gina ma’noli, sotsial ahamiyatga molik bo‘lgan nutq tovushlarini hosil qila oladi. Demak, “*ma’no farqlashga xizmat qiluvchi*”, “*nutq tovushi*” tavsiflari bevosita *shaxs*ga ishora qilib turadi. Chunki nutq ijtimoiy hodisa bo‘lib, u orqali faqat odamlarga nisbat beriladi.

Adabiyotlar:

1. Abduazizov A. O‘zbek tili fonologiyasi va morfonologiyasi. –Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
2. Bozorov O. Tilshunoslikning falsafiy metodologiyasi. – Toshkent,2021.– B.41.
3. Касевич В.Б. Фонологические проблемы общего и восточного языкознания. М., 1983. – 149 с
4. Lutfullayeva D. Assotsiativ tilshunoslik nazariyasi.–Toshkent: MERIYUS, 2017. – 140 b.
5. Nabiyeva D. O‘zbek tilining turli sathlarida dialektika kategoriyalarining namoyon bo‘lishi. DDA. – Toshkent,2006. – 46 b.
6. Ne’matov H. O‘zbek tili tarixiy fonetikasi. –Toshkent:O‘qituvchi, 1992. –94 b.
7. Nurmonov A. O‘zbek tili fonologiyasi va morfonologiyasi. –T.: O‘qituvchi, 1990. –B.46.
8. Панфилов В.З. Гносеологические аспекты философских проблем языкознания. – М.:Наука,1982. – 357 с.
9. Поливанов Е.А. Закон перехода количества и качество в процессах историко-фонетической эволюции.– М.,1968.– С. 114-135.
10. Солнцев В.М. Язык как системно-структурное образование. – М.: Наука,1971. – 292 с.
11. Трубецкой Н.С. Основы фонологии. –М., 1960. – 372 с.
12. Фердинанд де Соссюр. Труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1977.
13. Xudayberganova D. O‘zbek tilidagi badiiy matnlarning antropotsentrik talqini: Filol.fan. d-ri. ...diss. –Toshkent: O‘zRFA TAI, 2015. –240 b.

OBJEKTIV BIRIKMALARNING FORMAL GRAMMATIK TAVSIFI XUSUSIDA

DOI: 10.53885/edinres.2021.85.52.030

Shahnoza Yusufovna Yoqubova

BuxDU o‘zbek tilshunosligi kafedrası
o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o‘zbek tilida so‘z birikmalarining muayyan turi tarkibidagi tobe a‘zosi kelishik qo‘shimchalari bilan shakllangan otlar hamda hokim a‘zosi fe‘l*

turkumiga oid so'zlar bilan ifodalanuvchi obyektli birikmalar xususida fikr yuritilgan. O'zbek tilshunosligida so'z birikmalarining formal grammatik tadqiqi bilan aloqador obyektli birikmalarining o'rganilishi masalasi tahlil qilinib, mazkur sintaktik birliklar fe'l boshqaruvining bir ko'rinishi sifatida empirik bosqichda talqin qilinganligi ilmiy asoslangan.

Kalit so'zlar: *so'z birikmasi, obyektli birikma, formal sintaksis, fe'li birikma, empirik bosqich*

Nutqda bevosita kuzatishda berilgan so'z birikmalari qancha bo'lsa, shuncha sintaktik qolip variantlari ham mavjud. Biroq barcha til birliklariga xos shakl va mazmun tomonlarining nomutanosibliigi sabab lisoniy sintaktik qurilish qolip(LSQ)lari soni o'z nutqiy mahsuliga nisbatan kamdir. O'z navbatida, sintaktik qurilma bir tipli yoxud bir turda bo'lmay, tilda mavjud sintaktik ma'noning ifoda vositalari va ularning birikish imkoniyatlari, birikish kombinatsiyalari miqdoricha rang-barang ekanligi hech kimda shubha uyg'otmaydi. [3,40; 4]

O'zbek tilida so'zlashuvchilar nutq faoliyatida boshqa ko'plab til vositalari qatorida *kitobni o'qimoq, eshikni ochmoq, daftarga yozmoq, uyga kirmoq, daladan qaytmoq, kitobdan ko'chirmoq, o'quvchidan so'ramoq, tramvayda bormoq, musobaqada qatnashmoq, tanlovda g'olib bo'lmoq, zavq bilan so'zlamoq, ketmon bilan chopmoq, telefonda gaplashmoq, internet orqali yubormoq, onasi uchun olmoq, ayol uchun kuylamoq* kabi so'z birikmalaridan foydalanishadi. Ayni paytda nutq voqeligi bunday qurilishdagi birikmalarining turli nutq vaziyati, sharoiti, o'rni, asosiysi, til egalarining kommunikativ ehtiyoj va maqsadlari yuzaga chiqarishini yetarlicha tasdiqlay oladi.

Sanab o'tilgan nutqiy hosilalar tarkibidagi tobe a'zoning kelishik qo'shimchalari bilan shakllangan otlar va hokim a'zoning fe'l turkumiga oid so'zlar bilan ifodalanishi o'zbek tiliga xos so'z birikmalarining muayyan turi ekanligini anglatadi. Tobe va hokim so'zlarning leksik va morfologik xususiyatlari bu so'z birikmalarining lisoniy qurilishiga xos umumiy o'xshash jihatlar bo'lib, ularni bir guruhga birlashtiradi.

Bu siradagi so'z birikmalarining umumiy va o'ziga xos sintaktik qurilishini tahlil qilishdan oldin o'zbek tilida mazkur so'z birikmalari qanday ma'nolarni ifodalashi hamda so'z birikmalarining qaysi turiga mansubligini aniqlashtirish zarur. Shuning uchun dastlab bu so'z birikmalari tilshunoslikda qanday tahlil qilinganligiga e'tibor qaratish lozim bo'ladi.

Nutqiy ko'rinishlarida ona tilimizga xos sintaktik imkoniyatlardan birini gavdalandiruvchi bunday so'z birikmalari formal grammatika (sintaksis)da boshqaruvli birikmalar ichida fe'l boshqaruviga tegishli birikmalar sifatida o'rganilgan. [5;6;1] Jumladan, bu so'z birikmalariga "O'zbek tili grammatikasi"da: "Fe'l boshqaruvida fe'l hokim mucha vazifasida keladi, ergash mucha esa ot va otlashgan boshqa turkumdagi so'zlardan bo'ladi, boshqaruv yo'li bilan birikkan konstruksiyalardan tobe mucha kelishik formalarida yoki ko'makchi olgan so'zlar bilan birga bosh so'zga bog'lanib, birikmaning komponenti sifatida qo'llanadi: *kitobdan yozmoq, mashinada kelmoq, qalam bilan yozmoq* kabi misollarda harakat va obyekt munosabati ifodalangan", deya izohlanadi. [5,65]

Tilimiz grammatikasining akademik nashrida keltirilgan misollar "sintaktik funksiyasi e'tibori bilan obyektli birikmalar gruppasiga kirishi kerak", deb uqtiriladi. [5,65] Biroq tavsiflangan birikmalar "obyektli birikmalar" deb alohida nomlanmaganligi «"O'zbek tili grammatikasi"da so'z birikmalarining bu turi tasnifda alohida ajratilmaganmi yoki tasnif bu manbada o'zining to'liq ifodasini topmaganmi?» degan savolni tug'diradi va, tabiiyki, bahsga boshlaydi.

Bahstalab mulohazaning paydo bo'lishiga sabab professor F.Abdullayevning *kitobdan yozmoq, mashinada kelmoq, qalam bilan chizmoq* kabi so'z birikmalarini (fe'l boshqaruvida tavsiflangan bo'lsa ham) "hokim so'zi fe'ldan bo'lgan obyektli birikmalar" deb baholaganligidir. Zero, olim hokim so'zi fe'ldan iborat bo'lgan obyektli birikmalarining besh turini tobe so'zning qanday grammatik shaklda kelishiga qarab, quyidagicha ajratgan:

- a) tobe so'zi tushum kelishigida kelgan birikmalar,
- b) tobe so'zi jo'nalish kelishigida kelgan birikmalar,
- v) tobe so'zi chiqish kelishigida bo'lgan birikmalar,

- e) tobe so'zi o'rin kelishigida bo'lgan birikmalar,
- f) tobe so'zi ko'makchilar bilan kelgan obyektli birikmalar [1,63].

Obyektli birikmalarning besh turi F.Abdullayev tomonidan ajratilgan bo'lishiga qaramay, bu tasnif va tasniflanuvchi birikmalar so'z birikmalarining alohida turi sifatida formal grammatikaning ilmiy asoslari jamlangan "O'zbek tili grammatikasi"da o'z aksini topmagan. Ehtimol, bu holat obyektli birikmalarning atroflicha tadiq etilmaganligi bilan bog'liqdir. Biroq G'.Abdurahmonov, A.Sulaymonov, X.Xoliyorov, J.Omonturdiyevlar tomonidan 1979-yilda nashr ettirilgan "Hozirgi o'zbek adabiy tili. Sintaksis" ("Хозирги ўзбек адабий тили. Синтаксис") o'quv qo'llanmasi yuqoridagi fikrni inkor etadi. Negaki, mazkur qo'llanmada so'z birikmalari sintaktik mazmuniga ko'ra atributiv, relyativ, predikativ kabi tiplarga ajratilganda "obyektli" tipi ham unda alohida sanab o'tiladi. [2,15]

Xususan, so'z birikmalarining "obyektli" tipiga shunday tavsif berilgan: "So'zlar sintaktik aloqaga kirishganda ular faqatgina formal bog'lanib qolmay, unda biror voqelik, tushunchalar ifodalangan bo'ladi (aniqlovchi+aniqlanmish kabi). Bundan birikma tarkibidagi komponentning sintaktik funksiyasi aniq bo'ladi. Ana shu funksiyaga ko'ra so'z birikmalarining predikativ, obyektli, relyativ birikmalarga bo'linishi kelib chiqadi". [2,15] Ushbu qo'llanma mualliflari faqat shu izoh bilangina cheklanmaganligi obyektli birikmalar so'z birikmalarining alohida turi sifatida quyidagicha ta'riflanishidan ma'lum bo'ladi: "Obyekt so'zi lotincha "objectum"dan olingan bo'lib, predmet ma'nosini anglatadi. Predmet bilan harakat yoki belgi orasidagi munosabatni ko'rsatuvchi birikmalar obyektli birikmalar deyiladi".[2,15]

Mazkur manbadan obyektli birikmalarning "material jihatdan" ko'rinishlari, komponentlari qanday grammatik vositalar orqali munosabatga kirishi to'g'risidagi ma'lumotlarni olish mumkin. Bu ma'lumotlar obyektli birikmalarni empirik bosqichda kuzatish asosida to'plangan bo'lsa ham, mazkur hodisaning mavjudligi va o'ziga xosligini tasdiqlovchi dalillar yetarli ekanligidan guvohlik beradi.

Anglashiladiki, F.Abdullayevning ilmiy risolasi va G'.Abdurahmonov, A.Sulaymonov, X.Xoliyorov, J.Omonturdiyevlarning o'quv qo'llanmasida berilgan ta'rif-u tavsiflar asosida o'zbek tilida tobe so'zi obyektli ifodalovchi birikmalar, ya'ni obyektli birikmalar so'z birikmalarining muayyan turi sifatida ajratilgan. Bizningcha, xoh o'quv, xoh ilmiy bo'lsin, mavjud manbalarda formal tahlil usullarida izohlangan obyektli birikmalar o'zbek tilining akadem grammatikasida tilimizning sintaktik qurilish xususiyatlarini o'ziga xos tarzda ifodalovchi so'z birikmalari sifatida o'z o'rnini topishi lozim edi.

Zero, *kitobdan yozmoq, mashinada kelmoq, qalam bilan yozmoq* kabi so'z birikmalari "fe'lli birikmalar" deyiladimi, "fe'l boshqaruvi" hisoblanadimi yoki "obyektli birikmalar" sifatida ajratiladimi, qat'i nazar, tilshunoslikda formal grammatik tahlil usullari asosida yetarlicha o'rganilgan.

Xulosa shuki, formal sintaksisda so'z birikmasi tadqiqi natijalari obyektli birikmalar to'g'risidagi empirik bilimlar shakllanganligidan dalolat beradi. Shunisi muhimki, sintaktik hodisani bilish jarayonida formal grammatik tahlil natijalari bilan kifoyalanib bo'lmaydi. Zero, hodisani aqliy bilish uning sezgi a'zolari orqali aniqlangan xususiyatlariga tayanch asosi sifatida yondashadi va tayanch asosini tashkil etuvchi empirik bilimlar nazariy umumlashmalarning dunyoga kelishiga zamin bo'ladi. Shunday ekan, obyektli birikmalar haqidagi empirik bilimlar mazkur so'z birikmalarining sintaktik qurilishida yashirin lisoniy mohiyatni ochishga yordam beradi. Bu esa obyektli birikmalarni lison bosqichida o'rganishni taqozo etadi. Demak, o'zbek tilshunosligida so'z birikmasi sintaksisi tadqiqidagi navbatdagi vazifa obyektli birikmalarning lisoniy sintaktik qurilishini tahlil qilishdan iboratligini belgilaydi.

Adabiyotlar:

1. Абдуллаев Ф. Сўзлар ўзаро қандай боғланади? –Тошкент: Фан, 1974. – 75 б.
2. Абдурахмонов Ф., Сулаймонов А., Холиёров Х., Омонтурдиев Ж. Ҳозирги ўзбек адабий тили. Синтаксис. – Тошкент: Ўқитувчи, 1979. – 208 б.
3. Назарова С. Бир лисоний-синтактик қурилиш қолипи хусусида// Тил ва адабиёт таълими. – Тошкент, 2003.–№4. –Б.40-42.

4. Назарова С. Бирикмаларда сўзларнинг эркин боғланиш омиллари: филол. фанлари номзоди... диссер. автореф. – Тошкент, 1997. – 21 б.
5. Ўзбек тили грамматикаси. II том. – Тошкент: Фан, 1976. – 560 б.
6. Гуломов А., Асқарова М. Ҳозирги ўзбек адабий тили. Синтаксис.– Тошкент: Ўқитувчи, 1987. – 256 б.

РЕЛЬЕФОНИМЛАРНИНГ ИНГЛИЗ ТИЛИДА СЕМАНТИК ТУЗИЛИШИ

DOI: 10.53885/edinres.2021.94.30.031

Фармонов Б.Б.,

Алишер Навоий номидаги Тошкент
давлат ўзбек тили ва адабиёти
университети

Аннотация. *Тилишунослигимиз томонидан ўзбек тили ҳодисаларини бошқа тиллар, хусусан, истеъмол даражаси ниҳоятда кенг доирани ташкил қилаётган инглиз тили лексикаси билан қиёслаб, чоғиштириб ўрганишга доир жуда кўплаб илмий тадқиқотлар амалга ошириб келинмоқда. Бу, айниқса, мустақил Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига жадал суръатлар билан интеграциялашуви даврида янада кенг тус олиб, илмий-амалий натижа ва хулосаларни, лексикологик-лексикографик материалларни тақдим этаётганлигида янада яққол намоён бўлади.*

Калит сўзлар: *дарё, тизма, ландшафт, чўққи, дара, текислик (pass, plain, peak, absolute location, cliff, hill, mountain)*

Замонавий дунёни географик номлар ва рельефонимларсиз тасаввур қилиш қийин. Турли тилларда рельефонимлар кўпчилик топонимларнинг асосини ташкил қилади. Г.А.Козлова, В.В.Денисовалар Э.М.Мурзаевнинг фикрини қўллаб-қувватлаган ҳолда рельефонимларни умумий ва хусусий тоифаларга ажратишади:

1) умумий рельефонимлар ландшафт, рельефнинг катта элементлари, гидрография, тупроқ ва бошқаларни билдиради. Бундай рельефонимлар географик ҳодиса ва объектларни умумлаштиради: *дарё, кўл, ботқоқ, тоғ, тизма, баландлик (тайга, тундра, дашт, чўл).*

2) аниқ рельефонимлар атроф-муҳитнинг баъзи чекланган элементлари, ландшафт турларини тавсифлайди.

“Important Geography Terms for High School Students” глоссарийсида инглиз тилидаги географик атамалар сифатида қуйидагилар келтирилади: *absolute location, aquifer, archipelago, atoll, biosphere, caldera, cartogram, cartography, census, climate, continental drift, continental shelf, contour map, culture, cultural geography, demography, density, desert, diffusion, ecology, epicenter, equator, equinox, erosion, estuary, fault, fauna, first world, fjord, floodplain, flora, geography, geologic time, geology, glacier, global positioning system (GPS), global warming, globe, hemisphere, humidity, latitude, lava, lingua franca, lithosphere, longitude, magma, lava, map, map projection, map scale, megalopolis, meridian, mesa, meteorology, monsoon, morphology [3].*

Кўриниб турибдики, ушбу сўзлар соф терминологик характер касб этади. Бизнинг асосий мақсадимиз инглиз тили умумистеъмол лексикаси орасидан рельефонимларни ажратиш, уларнинг семантик структурасини аниқлашдан иборат. Демак, рельефонимларни ажратишда терминологик луғатлар эмас, балки умумий лингвистик қомуслар ҳамда изоҳли луғатга мурожаат қилиш мақсадга мувофиқ.

Дастлаб, инглиз тили лисоний оламида рельеф тушунчасини аниқлаб олиш мақсадга мувофиқ. Инглиз тилида *reliefs, lay* сўзлари билан ифодаланади ҳамда луғатларда қуйидагича тавсифланади:

Reliefs – the elevations or inequalities of a land surface [4].

INSON XOTIRASI AZIZ.....	3
Hamidov Obidjon Xafizovich, Qahhorov Otabek Siddiqovich. Hamid Ne'matov – buxoroyi sharif farzandi.....	3
Абузалова Мехринисо Кадировна. Устоз хукмида Ф.Хегел умумлаштирган диалектик тамойиллар.....	5
Алимова Муҳаррама Хаятовна. Зиёли оиланинг фарзанди.....	9
Ahmedov Atoulllo Rahmatovich. Hayrat dunyosini ochgan suhbat.....	9
Ahmedov Bahodir Yaxshimurodov. Buyuk tilshunos olim, ajoyib inson.....	11
Ashurbayeva Ruqiya Qahhorovna. Meni hayratlantirgan suhbat.....	12
Бақоҳўжаева Муҳиба. Ҳам лисон, ҳам ҳаёт илмини ўргатган устоз.....	13
Vozorov Odiljon. Ustozimiz yo'lidan.....	13
Воҳидова Нофиза. Устоз ёди – мангу.....	16
Жабборов Хўжамурод Жабборович. Олис илм чўкқиларига чорловчи устоз.....	18
Йўлдошева Дилором Неъматовна Ўзбек тилшунослиги ва унинг таълимини янги босқичга олиб чиқа олган олим.....	21
Каримов Суюн Амирович. Устозни соғинаман.....	23
Менглиев Бахтиёр. Ўзбек тилшунослигининг ислохотчиси.....	24
Мўминов Сиддикжон. Бағрикенглик.....	25
Назарова Саида Аҳмеджановна. Илмдан ҳақни топган олим.....	26
Расулов Равшанхўжа. Учинчи авлод тилшуносларининг сардори.....	28
Қиличев Эргаш Ражабович. Турколог олим.....	28
Қувватова Дилрабо. Серфазилат инсон, бағрикенг устоз ва забардаст филолог.....	29
Шаҳобиддинова Шохида. Устоздан мерос билим.....	30
Ширинова Нилуфар Джаббаровна. Эл-юрт хурматиға сазовор устоз.....	31
ҲАМИД НЕЪМАТОВ: ОНА ТИЛИ — МИЛЛИЙ ОНГ МАНБАИ.....	33
Ayrat Gatiatullin Rafizovich, Nilufar Abduraxmonova Zaynobiddin qizi. O'zbek tilining lingvistik ma'lumotlar bazasini shakllantirishda "turkiy morfema" portali instrument sifatida...37	37
Mahmudov Yusuf Məhəmməd oğlu. "O'guznamə"lərdə ətraf mühitə münasibət və onun qorunması məsələləri.....	45
Quliyeva Kübra Fərrux qızı. Dialektologiyada yenu inkişaf meylləri və dilçilik atlasları.....	51
Бердиалиев Абдували. Гетеронимик муносабатнинг синтактик сатҳға хос амали ҳақида.....	55
Чудакова Вера Петровна. Особенности осуществления анализа терминологических характеристик и понятий науки «инноватика», при реализации «технологии формирования психологической готовности к инновационной деятельности».....	57
Alexander Kostov. The integration of languages in the analysis of fiction.....	63
Virna V. Velazquez. Proverbios antropocéntricos como el código cultural.....	66
Ikromova Malika Azizjonovna. Flawless nature.....	68
Manzura Abdurashetovna Abjalova. Xolonim va meronim munosabati: modellashtirish tamoyillari.....	72
Abdiraimov Shohruh Samad o'g'li. Ona tili darsliklaridagi o'quv topshiriqlari mazmuni va metodikasi.....	76
Adizova Nilufar Istamovna. Erkin Vohidov dostonlarida pretседent birliklarning o'rni.....	81
Нодира Бахтиёровна Адизова. Бухоро тумани ойконимлари ҳақида.....	86
Zamira Akobirova. Doctoral students: relationships between involvement in academic-social activities and self-perceived academic gains.....	89
Шукуржон Акрамов. Иккинчи даражали бўлақларнинг валентлик аспектидаги талқини.....	91
Зилола Қодировна Амонова. Ҳуруфийлик таълимоти ва насимийнинг шоирлик маҳорати.....	95
Asadov To'lqin Hamroyevich. Muallif nutqi metaforalarining yuzaga kelish asoslari xususida.....	98

Atoulllo Rakhmatovich Akhmedov, Sevara Mahmud qizi Po'latova. Arealogiya tushunchasi haqida	100
Odiljon Bozorov. Til nazariyasini shakllantirish va boyitishda falsafiy kategoriyalar metodologiyasi	102
Nodira O'tkir qizi Boltayeva. Tabassum kommunikativ-emotsional aloqa vositasi sifatida	105
Nazora Jo'rayevna Bekova, Zarina Raxmiddinova Sayliyeva, Feruza Sohib qizi Saidova. "G'aroyib us-sig'ar" devoni tarkibidagi bir g'azal tahlili	108
Nazora Bekova, Shahlo Halimova. Navoiyning "Navodir ush-shabob" devoni nashrlaridagi tarje'bandlarning matnii tafovutlari va ularning g'oyaviy-badiiy tahlili	110
Дилдора Бўронова. Инкорнинг лингвофалсафий, лингвомантикий, прагматик табиати хақида мулоҳазалар	112
Шоҳсанам Давронова. Қиссада бадий далиллашнинг ўрни	114
Nafisa Izzatullaeva G'aybullaeva. Evfemizmning nutqdagi ijtimoiy ahamiyati	117
Орзугул Хайриддинова Ганиева, Феруз Бахтиёрович Садуллаев. "Мукаддас" киссасининг бадий хусусиятлари	118
Шахноза Кахрамонова Гулямова. Кўп маъноли сўзлар қуршовини лингвистик моделлаштириш	122
Maqsuda Baqoyeva Ikromova. Xorijiy tillarni o'rgatishda va o'rganishda zamonaviy metodlar va texnologiyalarning o'rni	124
Аъзамжон Авазжон ўғли Ихтиёр. Субъектив муносабат семантикасининг фраземалар парадигмаларини шакллантириши хусусида	126
Турсунали Жумаев. Морфологик тарихий қолдиқларда вариантлашув	129
Шахло Шокировна Жумаева. Миллий колорит ва унинг хусусияти	132
Nazokat Zaripboyeva. Milliy til korpusining paydo bo'lishi va taraqqiyoti	134
Nazokat Zaripboyeva. O'zbek tilining milliy korpusini yaratish mezonlari	138
Ихтиёр Нигматуллаевич Камолов. Тилшунослик ва адабиётшуносликда биографик ёндашувнинг долзарблиги	142
Bayramali Kilichev, Intizora Axmatova. Ayrim toponimlarning tarkibi va semantikasi haqida	145
Bayramali Kilichev, Sharofiddin Rahmatullayev. O'zbek ertaklaridagi antroponimlarining lingvomadaniy asoslari	148
Дилрабо Қувватова, Раҳима Шарипова. Рауф Парфи шеърятда шамол рамз сифатида	151
Umidjon Yigitaliyev. "Shaxs" lisoniy zarrasining fonetik-fonologik tizimda voqelanishi	154
Shahnoza Yusufova Yoqubova. Obyektlilik birikmalarining formal grammatik tavsifi xususida	155
Фармонов Б.Б. Рельефонимларнинг инглиз тилида семантик тузилиши	158
Khamdamova Sitara Bakhshilloeva. William Butler yeats' myth-making features	160
Нафиса Низомиддинова Хамроева. Илтифот ва унинг метакоммуникатив вазифалари	163
Ильхомжон Собирович Мадрахимов. Проблемы языковых единиц – одна из узловых проблем теоретического языкознания	165
Шохиста Тухташевна Махмараимова. Луғавий бирликлар ўртасидаги эпидигматик муносабат	169
Сиддикжон Мўминов, Табассумхон Мўминова. Хуршид Дўстмухаммаднинг "Ёлғиз" киссасида бадий нутқ ва услубнинг ўзига хослиги	173
Mahbuba Muhammadova. Humoyun Mirzo Nisoriy talqinida	176
Дилфуза Сайтовна Нарзуллаева. Халқимизнинг момо култига алоқадор мифологик қарашлари	179
Saida Axmedjanovna Nazarova, Maxfirat Yusupovna Xojiyeva. Lisoniy sintaktik birliklarning tibbiy nutqda voqelanishi	183
Ниязова Г. Детектив асарлар тилининг прагматик хусусиятларини таҳлил қилиш	186
Munavvar Sultonovna Olimova. Ona tilim – millatim ruhi	188
Зарина Олимова. Гулистон Матёқубова ижодида ташхиснинг ўрни	190
Ситорабону Уринова. Отличия и отличия рассказа издания "рабгузий" от его преобразований в рассказе "строительство и завершение каабы"	193

Filologik tadqiqotlar: muammo va yechim

Anjumanning maqsadi: filologiya fanlari doktori, professor Hamid G'ulomovich Ne'matov tavalludining 80 yilligini keng nishonlash va o'zbek tilshunosligi XXI asr birinchi choragida, filologiyada o'z yechimini kutayotgan dolzarb masalalar, til ta'limida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish, o'zbek va xorijiy tillarni qiyosiy o'rganish masalalarini ta'limning yetakchi mutaxassislar bilan tajriba almashish hamda ushbu sohadagi so'nggi tadqiqot usullarini ommalashtirishdan iborat.

Toirova Guli Ibragimovna - BuxDU O'zbek tilshunosligi kafedrasida dotsenti, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori.

Globe
EDIT